https://doi.org/10.59295/stctce2025.05 CZU: 340.134:342.4

TRADIȚIA CONSTITUȚIONALĂ ȘI INOVAȚIA LEGISLATIVĂ: UN ECHILIBRU NECESAR[17]

THE CONSTITUTIONAL TRADITION AND LEGISLATIVE INNOVATION: A NECESSARY BALANCE

Rodica CIOBANU,
Universitatea de Stat din Moldova,
ORCID ID: 0000-0001-6071-8178, e-mail: rodica.ciobanu@usm.md

Abstract. The article discusses the importance of maintaining the balance between the preservation of constitutional tradition and the adaptation of legislation to contemporary circumstances. It analyzes how the past, the present, and the future merge into a formula that expresses the modern spirit and emphasizes the role and importance of the Constitutional Court and the Constitution. To accomplish the proposed aim, a review of criticized decisions has been made, which reinforces the argument of the balance between tradition and innovation in modern society. The Constitutional Court is often criticized for the way in which it interprets and applies the fundamental law, with decisions of the Court sometimes seen as failing to respond to the dynamic needs of the society. The article also examines the tensions between the preservation of traditional constitutional values and the need for legislative changes to reflect socio-political shifts. The content of the article reflects the convergence of tradition and innovation, which needs to be valorized through both research and practice (of judges, lawyers, prosecutors, etc.), indicating a combined effort and a transversal perspective of theoretical and practical evaluation of the topics that are the center of attention in ensuring legal safety in a constantly changing world, while not compromising constitutional stability.

Keywords: *constitution, tradition, innovation, legislation, crisis, critical analysis.*

Evoluțiile socio-politice, economice și juridice din Republica Moldova în cei 30 de ani de la adoptarea Constituției au marcat semnificativ atitudinile cetățenilor față de valorile și principiile constituționale, dar și atitudinile cu privire la procesul legislativ și Curtea Constituțională. Dacă ne adresăm nouă înșine întrebarea *Ce este Constituția?*, atunci făcând abstracție de modalitatea de bază în care este prezentată în art.7, în același timp urmând spiritul legii,

[17] Articolul este elaborat în contextul realizării Proiectului „Consolidarea mecanismelor socio-economice și juridice de asigurare a bunăstării și securității cetățenilor” (CONSEJ 01.05.02).

vom putea accentua pe lângă faptul că Constituția este documentul esențial și fundamental care stabilește valorile și principiile unei națiuni, ea reflectă specificul național, ajută la menținerea și promovarea tradițiilor și identității naționale, oferă sentimentul de apartenență și coeziune socială și este garantul protecției drepturilor și libertăților fundamentale.

Tratată în cheia acestor dimensiuni, prin raportare la realități, vom constata că de aici încolo tot vor apărea întrebări care au însoțit o „tradiție constituțională" a Republicii Moldova în acești 30 de ani. Aceste întrebări, care se conjugă într-un nihilism aprig cu privire la Constituție și Curtea Constituțională, sunt subiecte sensibile, care au fost pe larg exploatate de partide politice în campanii electorale și nu numai, de așa zișii „experți în drept constituțional", care de frecvente ori tratau superficial, tendențios și contradictoriu subiectele puse în discuție. Printre cele mai discutabile subiecte, însoțite de „aprigi apărători" sunt cele care se referă la identitate națională, legitimitate, diversitate și unicitatea, stabilitatea, tradiție și continuitate.

Așa cum s-a menționat supra, deciziile Curții Constituționale au fost subiect al discuțiilor publice, catalogate ca decizii politice. Nu de puține ori spațiul public în care se duceau „bătălii" cu privire la deciziile luate de Curtea Constituțională, se mai și expuneau cu privire la așa numitele „inovații juridice în materie constituțională", fie este sau nu substrat pentru acestea. Și ca înadins, nu rigoarea raționamentului are mai mare impact asupra opiniilor publicului larg, ci criticile, care nici pe departe, în unele cazuri, nu au fost generate de buna intenție, ori au contribuit la îmbunătățirea stării de fapt, ci la alimentarea scepticismului societății cu privirea la valoarea și importanța Constituției.

Prin consecință au fost lansate apeluri de reformă constituțională în Republica Moldova, din motiv că „crizele guvernamentale (...) de fapt sunt o expresie a crizei regimului constituțional" [1] și pentru faptul că ar fi fost preluate eronat și implementate practici neadecvate contextului socio-politic, economic și juridic autohton. În linii mari, ar rezulta că în tradiția constituțională națională s-a intervenit excesiv, fapt ce într-un mod „accelerat a determinat declinul Republicii Moldova și a generat dezechilibre, crize politice, eșecul reformelor și depășirea flagrantă a limitelor existente ale Constituției"[1, p.6]. Se deduce, că ar fi necesară o mai mare rigiditate, un mai mare grad de aderență la tradiții și mai puțină flexibilitate în raport cu schimbările care au loc la nivel de societăți și state. In același timp unii critici se arată a fi apărători ai tradițiilor constituționale, ce necesită a fi menținute și perpetuate în timp.

- **Tradiția constituțională și suportul analitic al unei abordării transversale**

Problematica tradițiilor juridice, inclusiv celor constituționale, sunt prezente și în cercetările științifice, nu doar în dezbateri publice. Volumul *Tradiţii democratice ale poporului român şi idealurile Revoluţiei din decembrie 1989* accentuează necesitatea integrării tradițiilor cu actualitatea. În prefața lucrării se generalizează asupra problemelor ce sunt dezvoltate în conținutul care „se bazează pe observarea prevederilor constituționale și a celor cu caracter constituțional, a practicii constituționale și a gândirii politice și juridice (...). Este vorba, în principal, despre analiza conținutului normativ al acestor dispoziţii, analiză regăsită şi în exemplele de drept comparat unde se vorbeşte despre un bloc al constituționalității ce cuprinde principii aplicabile întregului spectru al vieţii politice şi juridice a statului" [2]. În cheia acestor dezbateri ne întrebăm dacă este necesară o perspectivă convergentă ori una divergentă între tranditie și inovație, dar și asupra modului în care se poate asigura tranziția spre viitor, oare nu va fi necesară o remodelare a constituționalismului în contextul actualelor transformări atât de natură conceptual-ideologice cât și tehnologice. De asemeni, care anume sunt tradițiile constituționale care trebuiesc „conservate"?

Tradiția constituțională din Republica Moldova nu este cea care se contextualizează doar proceselor din acest spațiu geo-politic în mod exclusivist raportat celor 30 de ani de la adoptarea Constituției. Cu privire la tradițiile constituționale din Republica Moldova, putem să ne creăm unele opinii, consultând aprecierile de totalizare pe marginea activității Curții Constituționale. În acest sens, este și articolul *Totalurile activității Curții Constituționale a RM. Bilanț la 25 de ani* [3], care realizează o retrospectivă asupra activității Curții Constituționale și făcând referință la analiza activității Curții în mod etapizat (se sprijină pe opiniile lui Al. Tănase, ex-judecător al Curții Constituționale) și susține că tradiții de bun augur au fost instituite de judecătorii din prima etapă de activitate (1995-2001).

Tradiția constituțională (dacă există) se duce departe în trecut, în istoria statelor din spațiul românesc și în procesele prin care acestea au trecut. Academicianul D. Berindei în *Tradiția constituțională românească, continuitate și discontinuitate,* inițiază discuțiile începând cu secolul al XIV-lea și parcurge procesul de modernizare a statului prin intervenții semnificative ale personalităților din spațiul românesc, care și-au dorit ca țara să progreseze și au insistat pe conținutul unor Proiecte de Constituție. Proiectele de Constituție „elaborate până la începutul celui de-al patrulea deceniu al veacului al XIX-lea (...) n-au putut fi consacrate în practică, lucrurile aveau să se schimbe

odată cu Regulamentele organice”[4, p.8], care au consolidat legea fundamentală în parcursul ulterior de dezvoltare al statului. În fond, este vorba despre un parcurs al constituționalismului, care a trecut prin diferite etape și intervenții de modernizare, prin ajustare la necesitățile statului, inclusiv folosindu-se modele ale altor state cum ar fi spre exemplu Constituția de la 1866, care a fost elaborată prin urmarea modelului Constituției belgiene, considerată o țară de succes. Autorul menționat supra (D. Berindei) dezvoltă și prezintă dimensiuni ce au constituit constante importante în definirea unor tradiții constituționale, dar în același timp se prezintă intervenții de modificare, ori chiar înlocuire a Constituției reieșind din necesitățile timpului și din modul în care trebuia realizată modernizarea țării prin intermediul unor prevederi constituționale.

Pe această linie de analiză prezintă interes și perspectiva profesorului M. Guțan [5, p.13], care utilizând distincţia particulară între „cultura juridică” și „tradiţia juridică” propusă de Patrick Glenn, urmărește să accentueze caracterul particular al tradiţiei constituţionale de a fi, în același timp, „moartă” și „vie” și, totodată scoate în evidenţă în mod critic neajunsurile unei astfel de tradiţii constituţionale. „Din punctul nostru de vedere, constituţionalismul românesc contemporan are o tradiţie înţeleasă în termenii unui prezent perpetuu, nedefinit și pur formal, lipsit de un trecut definit. În aceste condiţii, dacă se dorește în România contemporană o tradiţie constituţională, românii ar trebui să demareze un proces de „mobilare” a acestui prezent gol cu un trecut concret”, apreciere validă și pentru Republica Moldova, dar vedem și opinie distinctă de cea susținută de către academicianul D. Berindei.

Pentru a echilibra contradicțiile și a fi posibilă clarificarea modului în care tradiția și inovația sunt repere în aprecierea modului în care evoluează și se dezvoltă un stat în care Constituția rămâne garant al legalității este necesară „o conciliere între ideea de durabilitate şi stabilitate, continuitate şi actualitate, între caracteristicile constituției şi necesitatea revizuirii [6, p.136], adică este necesară umplerea golului din prezent, prin intervenția specialiștilor dedicați dreptului constituțional și plasarea constituționalismului în perspectivele statului pe care ni-l dorim în viitor.

Cu intenția de a trasa și exprima o perspectivă optimistă cu privire la procese și modalități în care trebuie canalizată tradiția și energia de a implementa inovații, vom face referință la doi autori: C.R. Motru și C. Stere, care parese că au reușit să realizeze practic apropierea dintre tradiție și inovație. Or, în termenii personalismului energetic a lui C.Rădulescu-Motru**,** dar și cei a lui Stere cu privire la principiul de inviolabilitate a personalităţii care prin sine însuși plasează în centrul atenției persoana și afirmă respectul demnității umane, se încadrează într-o tradiție constituțională și într-o perspectivă inovativă, ce a depășit realitatea timpurilor trăite.

Nu sunt întâmplătoare numele celor doi (C. Rădilescu-Motru și C. Stere), deoarece: 1. ambii au arătat ca rolul esențial în societate aparține persoanei, modului în care aceasta își onorează obligații, se bucură de drepturi și libertăți, precum și că nu poate fi disociată societatea, statul și oamenii (cel din urmă cuvânt fiind multidimensional și cu accente majore pe calitățile morale ale acestora) și; 2. pentru că aceștia au tranzitat timpul accentuând necesitatea interacțiunilor și perspectivelor globale pentru înțelegerea esenței lucrurilor și identificarea soluțiilor pentru realități. „Vom studia constituția nu numai din punct de vedere sociologic şi nu numai din punct de vedere de filosofic și istoric, dar şi din punct de vedere strict juridic, ca să putem fi lămuriţi în ceea ce priveşte aplicarea principiilor primordiale de drept constituţional la realităţile noastre (...)" [7].

Analizei tematicii anunțate nu este un subiect care se înscrie în materia dreptului constituțional. Clarificarea pe care aducem se face pentru a arata tendința de a se înscrie într-o perspectivă transversală de dezvoltare a subiectului, depășind astfel arealul epistemic și pragmatic al dreptului constituțional.

• Clarificări cu privire la critica constituționalismului

Critica constituționalismului și criza constituțională nu este doar un subiect popular dezbaterilor publice, dar este un subiect de reflecție și analiză și pentru doctrinari, care își propun să explice anumite fenomene, procese ce au produs schimbări de percepție cu efecte asupra dezvoltării statului. Profesorului M. Criste prezintă modul în care spațiul european a evoluat și s-a dezvoltat în materie constituțională, iar una dintre concluziile acestuia este că „modelul kelsenian de justiție constituțională este larg răspândit în Uniunea Europeană, constituind regula în această materie". Referindu-se la activitatea Curții Constituționale a României, profesorul universitar M. Criste de la universitatea de Vest din Timișoară, remarcă că: „Curtea Constituțională Română a fost o instituție contestată și criticată încă înainte de nașterea ei. Este suficient să ne aducem aminte de lungile și aprinsele dispute din Constituanta din 1991, care au opus partizanii revenirii la sistemul de justiție constituțională promovat de Constituția din 1923, susținătorilor modelului kelsenian. Frageda și fragila existență a Curții nu a fost de natură a-i consolida poziția în sistemul constituțional român, criticile însoțind-o, cu unele variații, pe tot acest parcurs" [8]. Rezultă că critica constituționalismului este o normalitate care nu trebuie să ne mire ori să ne creăm speranțe că ar fi posibilă situația în care datorită intervențiilor nu ar mai rămâne spațiu pentru critică, atingundu-se culmile perfecțiunii și eficienței.

Lucrarea *Analiza critică a actelor curții constituționale* aduce suficiente argumente în favoare criticii constituționalismului în sensul în care printr-o analiză critică sunt puse în atenție modul de funcționare a puterii, „relevând cum trebuie înțelese complexele raporturi între Parlament, Președinte, Guvern și Justiție în funcționarea democrației constituționale și a statului de drept; explică exercitarea suveranității naționale; prezintă analiza critică a contenciosului constituțional și modului în care Curtea Constituțională își îndeplinește atribuțiile; se face o radiografiere a practicii constituționale etc. toate necesare pentru a nu permite încălcarea principiilor fundamentale ale dreptului și afectarea funcționării democrației constituționale" [9].

Pentru a proba afirmația că Hotărârile Curții au fost supuse criticilor, ar fi ușor să aducem în atenție decizii care au fost apreciate ca fiind controversate, nepertinente ori politice, ori au adus după sine cereri depuse la CEDO.

Spre exemplu, Cauza *Amihalachioaie v Moldova* [10], care are la origine critica adusă de către avocatul Amihalachioaie unei Hotărâri a Curții Constituționale. În speță, într-o convorbire telefonică cu jurnalistul ziarului *Экономическое обозрение*, Amihalachioaie a criticat hotărârea Curţii Constituţionale, prin care a declarat neconstituţionale prevederile legale cu privire la afilierea obligatorie a avocaţilor la Uniunea Avocaţilor din Republica Moldova din Legea nr. 395-XIV cu privire la avocatură.

Printr-o scrisoare din 18 februarie 2000, Preşedintele Curţii Constituţionale a informat reclamantul că cele afirmate de el în ziarul *Экономическое обозрение* pot fi considerate ca lipsă de respect faţă de Curtea Constituţională în sensul articolului 82 § 1 (e) al Codului jurisdicţiei constituţionale, şi a solicitat reclamantului să prezinte explicaţii scrise cu privire la acest subiect. Curtea Constituţională a constatat că, în interviul sus-menţionat, Amihalachioaie a declarat: „Din cauza hotărârii Curţii Constituţionale, se va instala o anarhie completă în organizarea profesiei de avocat (...) se pune întrebarea: Curtea Constituţională, este oare ea constituţională? (...) judecătorii Curţii Constituţionale nu consideră Curtea Europeană a Drepturilor Omului o autoritate". Ea a considerat că aceste afirmaţii demonstrau o lipsă de respect a reclamantului faţă de Curtea Constituţională şi hotărârea acesteia și aplicând articolele 81 și 82 ale Codului jurisdicţiei constituţionale, a adoptat o decizie irevocabilă prin care i-a aplicat dlui Amihalachioaie o amendă administrativă. Ca rezultat, acesta, s-a adresa la CEDO susţinând că condamnarea sa constituie o ingerinţă nejustificată în dreptul său la libertatea de exprimare. El invocă articolul 10 al Convenţiei care prevede următoarele:

„1. Orice persoană are dreptul la libertatea de exprimare. Acest drept cuprinde libertatea de opinie şi libertatea de a primi sau de a comunica informaţii sau idei fără amestecul autorităţilor publice şi fără a ţine seama de frontiere. (...)

2. Exercitarea acestor libertăţi ce comportă îndatoriri şi responsabilităţi poate fi supusă unor formalităţi, condiţii, restrângeri sau sancţiuni prevăzute de lege, care constituie măsuri necesare, într-o societate democratică, (...) pentru a garanta autoritatea şi imparţialitatea puterii judecătoreşti".

Ca rezultat al examinării cererii, „Curtea estimează că restrângerea libertăţii de exprimare a reclamantului nu a constituit „o necesitate socială imperioasă" şi că autorităţile naţionale n-au prezentat motive „pertinente şi suficiente" pentru a o justifica. Deoarece reclamantul nu a depăşit limitele criticii permise de articolul 10 al Convenţiei, ingerința incriminată nu poate fi considerată ca fiind „necesară într-o societate democratică" [10].

Un al subiect, mai recent, supus dezbaterilor și criticilor în spațiul public, este cel care se referă la *Avizul nr. 1 din 16.04. 2024 privind proiectul de lege pentru modificarea Constituției prin referendum*.[11] Avizul Curții Constituționale cu privire la referendumul național pe marginea subiectului aderarea Republici Moldova la Uniunea Europeană, a fost unul criticat acerb și cele mai multe dintre critici fiind bazate pe două argumente:

1. Decizia Curții a fost o decizie politică,

2. Constituția nu trebuie modificată nici într-un fel.

Formațiuni politice de opoziție au apreciat activitatea Curții Constituționale ca „depășire în mod repetat a atribuțiilor, și că ignoră argumentele juridice" invitând la consolidarea eforturilor „pentru a elabora o strategie unică față de referendumul" inițiat de președinta Maia Sandu, pe care îl consideră „antilegal" [12].

Tot raportat subiectului referendum și alegeri prezidențiale, contradicțiile au fost și pe marginea Hotărârii Parlamentului cu privire la organizarea alegerilor prezidențiale și a referendumului în aceeași zi [13]. Curtea Constituțională a fost sesizată de un grup de deputați pentru verificarea constituționalității unei prevederi din Codul Electoral și Hotărârea Parlamentului prin care a fost stabilită data alegerilor prezidențiale [14], care fiind examinată a fost declarată inadmisibilă [15]. Și în acest caz au urmat critici dure cu privire la decizia Curții [16].

Cel mai discutat subiect fiind legat de subiectul revizuirii Constituției, care datorită multiplelor opinii vehiculate a devenit un subiect ce a împărțit societatea moldovenească și oripilat o parte a cetățenilor, deoarece ar prezenta pericol pentru suveranitatea și independența Republicii Moldova. Claritate pe marginea acestui subiect fac autorii care au analizat subiectul revizuirii/ modificării constituției. Explicațiile profesorului Mircea Duțu apreciază revizuirea Constituției din perspectiva necesității de dezvoltare a statului. Astfel, revizuirea Constituției este „mai întâi o problemă esențialmente politică în privința evaluării necesităților și a oportunității, cât și a stabilirii obiectivelor

sale, una ținând preponderent de evoluția societății" [17, pp.7-8]. În studiul său, profesorul M. Duțu, menționează câteva aspecte, care în opinia noastră aduc și mai multă lumină cu privire la revizuirea ori modificarea Constituției:

1. O constituție există atâta timp cât răspunde realităților politice, economice, sociale ale țării;
2. Dezvoltarea societății și a statului în mod constant va pune Curtea Constituțională în fața alegerilor dificile de a stagna dezvoltarea sociostatală ori de a oferi posibilitatea de schimbare, pornind de la nevoile existente;
3. Revizuirea Constituției, trebuie analizată din punct de vedere sociologic, cât și procedural pentru a realiza exercițiul de exprimare juridico-constituțional și încorparat în cadrul textului legii fundamentale.
4. În calitate de lege fundamentală Constituția trebuie să fie caracterizată de continuitate și persistență.

În aceeași direcție a dezbaterilor în contradictoriu cu privire la decizii ale Curții Constituționale, este și hotărârea Curții Constituționale a României (CCR) pe subiectul respingerii unei candidaturi la președinția României [18]. În motivarea hotărârii Curtea Constituțională a României indică că candidata încalcă sistematic fundamentul constituțional al țării. Această decizie este criticată pentru faptul că creează un precedent periculos – interzicerea participării unui cetățean român la alegeri din cauza opiniilor sale politice – fapt care poate duce la decizii arbitrare în privința altor candidați în viitor [19]. În consecință, pe marginea acestei decizii se vor expune foști judecători ai curții, reprezentanți ai mediului academic, unii susținând că curtea și-a depășit atribuțiile, alții că nu, iar a treia categorie afirmând că judecătorii sunt inconsecvenți cu propria sa jurisprudență.

Toate aceste critici, pornesc de la dezacordul exprimat în raport cu activitatea Curții Constituționale. Dar cel mai important lucru constatat se referă la faptul că opiniile critice sunt dispersate și de cele mai multe ori lipse de prea mult efort intelectual de argumentare. Deci, este ușor să fii observator neimplicat și critic dur, să negi contribuții și să expui păreri, să formulezi presupoziții cu privire la impactul de viitor, mascate sub ceea ce se numește dreptul la opinie, care dă libertate gândirii și analizei interpretului, mai ales în contextul accentului pus pe dreptul la opinie și obligația transparenței. În același timp este dificil să fii implicat direct într-un proces complex, însoțit de un flux constant de modificări, ajustări, reglementări, realități etc. necesare pentru a răspunde priorităților strategice naționale, care se precipită din ce în ce mai mult, care pun presiune și plasează responsabilitatea în exclusivitate pe actorii implicați în procesul decizional, prin implicit cel legislativ și pe cel al activității Curții Constituționale. Si atunci este mult mai ușor să te disociezi.

În consecință se face constant diferența între *ei* și *noi*. *Ei* (legiuitorul și judecătorii curții) nu știu ce fac – *noi* (societatea) ne exprimăm nemulțumirea pentru felul în care primii acționează și decid. Se constată stări care creează o discrepanță/tensiune dintre *ei* și *noi*, dintre decizii și așteptări. Procesul de legiferare este apreciat ironic, deoarece acesta aduce „inovații juridice/legislative**”**, expresie încetățenită deja cu conotații negative, dar această formula are totuși și conotație pozitivă.

Dacă sensul negativ este generat de tensiunea *ei* și *noi*, care ar putea fi un subiect aparte al cercetării perspectivei de contribuție și plus valoare, precum și cea a analizei criticilor care au servit subiecte majore a dezbaterilor publice, atunci semnificația pozitivă**,** canalizează energiile spre implicare, participare, contribuție și îmbunătățire. În această paradigmă de abordare a inovației juridice, atât sensul negativ cât și cel pozitiv, se regăsesc într-un exercițiu al intervenției, tendinței de îmbunătățire și de eficientizare a dreptului. Este important de menționat că analiza critică a activității Curții Constituționale urmărește să atenționeze asupra „greșelilor impardonabile ale Curții datorită prăpastiei dintre verticalitatea academică a foștilor judecători și subordonarea politică a unor judecători ai Curții” [9, p.5].

Pornind de la ideea conservării tradițiilor, este oare adecvat să mizăm pe un conservatorism juridic, prin care să se insiste pe promovarea, menținerea și respectarea tradițiilor juridice și a precedentelor legale existente? Susținătorii acestei doctrine, adesea sunt reticenți față de schimbare. Acceptând că schimbările juridice trebuie să fie realizate într-un mod gradual și bazat pe precedent, resping inovații rapide sau re-interpretări radicale ale legii. Astfel, principiul supremației Constituției este „generator de legalitate și de stabilitate juridică în organizarea constituțională democratică” [20, p.51], iar stabilitatea, continuitatea și predictibilitatea sunt formula perfectă acceptată de conservatori. Din perspectiva conservatismului juridic grija față de tradiții și valori asigură un fundament stabil al societății și o protejează de schimbări radicale, ceea ce constituie nucleul solid al Constituției. Dar în același timp atenția se canalizează asupra modului în care se adaptează dreptul progresului științific, schimbărilor majore actuale, cum ar fi: inteligența artificială, schimbările climatice, dreptul la viață privată, etc. dar și configurațiile și preferințele cetățenilor și a politicienilor – se dovedesc a fi depășite de tiparele clasice a dreptului și trebuie să răspundă ritmului / pulsului vital al societăților, care din ce în ce sunt mai globalizate și mai tehnologizate. Dintr-o altă perspectivă, „există temerea că judecătorii ar fi deseori obligaţi sau tentați să treacă de la aprecierea juridică a operei legislative la aprecierea politică a acesteia. Instanțele judecătorești ar fi devenit astfel o ramură a puterii legislative sau, încă și mai grav, s-ar fi constituit într-o „veritabilă putere de guvernare, o autoritate deasupra celorlalte.

Pe de altă parte, s-a obiectat că hotărârile judecătorești, bucurându-se de autoritatea lucrului judecat, nu mai pot fi îndreptate chiar dacă sunt eronate”[8].

Pe de altă parte, așa cum se remarcă în lucrarea colectivă *Tradiții democratice ale poporului român și idealurile Revoluției din decembrie 1989* , trebuie alocată atenție sporită asupra evoluțiilor și particularității perioadelor în care au fost create tradițiile constituționale şi a ideii care susţine că nu se poate vorbi de o „mare tradiţie democratică” în spaţiul românesc, în considerarea faptului că: (1) chiar prevederile constituţional-legale au avut un caracter democratic limitat, explicabil în condiţiile epocii – vezi, de exemplu, caracterul restrictiv al sistemului electoral sau lipsa unei răspunderi politice formale a guvernului în faţa parlamentului; (2) în practică, acestea au fost frecvent ignorate şi încălcate (cu intenţie sau dată fiind imposibilitatea aplicării lor) – vicierea permanentă a procesului electoral sau dizolvarea parlamentului după aproape fiecare numire de guvern; (3) ele nu au rămas în vigoare suficient timp pentru a putea genera tradiţii consistente [2].

Într-o altă dimensiune de analiză se înscrie și opinia lui M. Dutu cu privire la omogenitatea jurisprudenței „care permite o interpretare unitară a Constituţiei şi asigură o mai mare securitate juridică, efectele mai largi ale deciziilor Curţii şi caracterul atât jurisdicţional cât şi politic al acestui organ care îl plasează între puteri şi îl fac apt să exercite o paletă mai largă de atribuţii” [17].

Deci este absolut necesar să evaluăm modalitatea în care echilibrul dintre tradiție și inovație, este posibil și trebuie asigurat, sarcină fundamentală pentru realizarea obiectivelor setate de stat (cum ar fi în cazul nostru asigurarea supremației constituției și ajustarea legislației naționale la cea a Uniunii Europene), înregistrarea progreselor statului în asigurarea securității juridice și nu numai.

Or, inovațiile aduc după sine anumite mutațiile juridice, care se referă la schimbări sau transformări care au loc sistemul juridic național, ceea ce creează fi reticență, fi rezistență, fi maximă prudență. Într-un context mai larg, termenul poate include și modifi legislative sau reforme care afectează modul în care anumite norme juridice sunt aplicate sau interpretate. Adică mutațiile juridice pot include modifi legislative, interpretări noi ale legilor, reforme juridice sau transferuri de drepturi, ce pot avea un impact negativ asupra drepturilor indivizilor sau entităților. Aceste schimbări pot implica transferul de drepturi sau obligații de la o persoană la alta, modifi unor acte juridice, sau chiar schimbări în structura unei instituții sau a unui regim juridic. De aceea, este important ca mutațiile juridice să fi realizate cu grijă în consonanță cu tradiția Constituțională și cu respectarea principiilor statului de drept.

Știința în general, știința dreptului în particular, ca și credința iubește liniștea. Credința în norme, valori și principii plasate în inima Constituției au

fost adesea cele care nu s-au bucurat de liniștea necesară odată fiind consfințite în conținutul acesteia acum 30 de ani în urmă, de aceea această liniște trebuie asigurată prin echilibrul necesar între tradiție și inovație.

Și acum dacă ne întrebăm: *Ce este inovația legislativă și este nevoie de inovații*? Răspunsul sigur și categoric este – da, deoarece inovația legislativă este un instrument prin care legiuitorul nu doar că poate introduce norme care să reglementeze noile realități și să asigure un cadru juridic adecvat, capabil să răspundă nevoilor, provocărilor, crizelor, dezvoltării tehnologiilor, dar și să elimine ambiguitățile și disfuncționalitățile sistemului juridic.

Astfel, inovația juridică se prezintă ca promotor al progresului în drept și modalitate de răspuns la dezvoltarea tehnologiilor, care creează tot mai multe spații de îngrijorare, preocupare și domenii care necesită reglementare. Și iată de aici, se pot lansa multiple modalități în care subiectul tradiției constituționale și a inovațiilor juridice obține relevanță pe multiple aspecte particulare care trebuiesc închegate într-o viziune juridică de dezvoltare a statului [21], care este esențială pentru a garanta că reformele juridice și instituționale contribuie la bunăstarea generală a societății și la stabilitatea și prosperitatea pe termen lung a statului.

Această viziune implică un set de principii, valori constituționale și obiective juridice care ghidează evoluția și reforma cadrului legislativ și a instituțiilor de drept astfel încât să sprijine progresul general al societății și să asigure ordinea și securitatea juridică, ca rezultat al unui sistem juridic legitim și democratic, care respectă procedurile și drepturile fundamentale ale cetățenilor, prevăzute de Constituție.

Care este opțiunea pe care o avem la moment? În acest sens trebuie de mizat pe obiectivitatea și consecvența abordării, libertatea și responsabilitatea științifică, utilitatea și interesul socio-statal. Or, pot fi trecute în revistă modalități absolut contradictorii, expuse de unii și aceiași subiecți care au anunțat că acționează în numele acestui interes (socio-statal). Dar oare acestea au adus beneficii?

• Referințe bibliografice:

1. KUCIUK, V., PUȘCAȘ, V. *Reforma constituțională în RM*. Chișinău: Prin Caro, 2021.
2. GÎRLEȘTEANU, G. *Tradiții democratice ale poporului român și idealurile Revoluției din decembrie 1989*. București: Univers Juridic, 2015.
3. PUȘCAȘ, V., KUCIUK, V. Totalurile activității Curții Constituționale a RM. Bilanț la 25 de ani. În: *Revista națională de drept*. Nr 4-6 (234-236), 2020.
4. BERINDEI, D. *Tradiția constituțională românească, continuitate și discontinuitate*. Disponibil: https://www.ccr.ro/wp-content/uploads/2021/01/berindeiro.pdf
5. GUȚAN, M. Insuficiențele tradiției constituționale românești sau un prezent constituțional aflat în căutarea unui trecut constituțional. În: *Tradiții democratice ale poporului român și idealurile revoluției din decembrie 1989*. București: Univers Juridic, 2015.

6. NEGULESCU, P., ALEXIANU, G. *Tratat de drept public*. Tomul I. București: Editura Casa Școalelor, 1942.
7. STERE, C. *Curs de drept constituţional*. (Litografiat., Biblioteca Academiei de Ştiinţe a României, 1910. Apud. Grecu R. Stere-Juristul. Chșinău: Universul, 2008.
8. CRISTE, M. Curtea Constituțională, revizuită? Articolul reprezintă dezvoltarea intervenției autorului în cadrul dezbaterii organizată de Institutul de Cercetări Juridice „Acad. Andrei Rădulescu" în colaborare cu Asociaţia Română de Drept Constituţional, cu tema „Revizuirea Constituţiei - necesitate, oportunitate, obiective posibile" care a avut loc în data de 7 martie 2013 în Aula Academiei Române. Disponibil. https://www.constcourt.md/libview.php?l=ro&idc=9&id=587&t=/Media/Publicatii/Curtea-Constitutionala-revizuita
9. RUSU, I. *Analiza Critică a actelor curții constituționale*. București: Univers Juridic. 2012
10. Cauza Amihalachioaie v Moldova. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-112669%22]}
11. Avizul Curții Constituționale. Disponibil: https://www.constcourt.md/ccdocview.php?l=ro&tip=avize&docid=79
12. Portal de stiri. https://newsmaker.md/ro/socialistii-critica-decizia-curtii-constitutionale-prin-care-a-dat-unda-verde-pentru-referendum-este-inacceptabil/
13. Hotărârea Parlamentului nr.121 din 16 mai.2024 și Hotărârii Parlamentului nr. 122 din 16 mai 2024 cu privire la stabilirea datei alegerilor pentru funcția de președinte al Republicii Moldova. Disponibil: https://www.parlament.md/ProcesulLegislativ/Proiectedeactenormative/tabid/61/LegislativId/6972/language/ro-RO/Default.aspx
14. Sesizarea nr.176a/2024 CC. Disponibil: https://www.constcourt.md/public/ccdoc/sesizari/Sesizarea_176a_2024.08.22.pdf
15. Decizia nr. 112 din 16 septembrie 2024. CC. Disponibil: https://www.constcourt.md/ccdocview.php?l=ro&tip=decizii&docid=1624#top
16. Portal de stiri. Disponibil: https://politik.md/comunistii-se-adreseaza-comisiei-de-la-venetia-dupa-ce-curtea-constitutionala-a-declarat-inadmisibila-sesizarea-referitor-la-data-alegerilor/
17. DUȚU, M. Revizuirea constituției: necesitate, oportunitate, obiective posibile. În: *Studii și Cercetări juridice*. Anul 2(58), nr.1. 2023.
18. Hotărârea CCR. Disponibil: https://www.ccr.ro/wp-content/uploads/2024/10/Hotarare_2_2024.pdf;
19. Opinii pe marginea deciziei CCR. Disponibil: https://romania.europalibera.org/a/pro-si-contra-si-a-depasit-curtea-constitutionala-atributiile-cand-a-respins-candidatura-dinei-sosoaca-/33150886.html
20. BARTHELEMY, J. *Traité élémentaire de droit constitutionnel*. Paris. 1928.
21. Notă: În această perspectivă monografi colectivă *Contextul multidimensional actual al guvernării și drepturilor omului în RM* ((coord.,R. Ciobanu). Chișinău: Artpoligraf. 2021) inițiază analize și concluzii care susțin această ideia prin aspecte distince ce au fost cercetate în cadrul proiectului Modernizarea mecanismelor de guvernare axate pe protecția drepturilor omului". Dezvoltarea și aprofundarea acestui subiect poate fi consultat și în lucrările: *Tranziția spre o bună guvernare și protecție efi a drepturilor și libertăților omului*. Chișinău: Lexon-Prim, 2022; *Criza dreptului între aspirații democratice și repere axiologice in existente.* Chișinău: Lexon-Prim, 2023; *Fațete ale consolidării mecanismelor de guvernare axate pe protecția drepturilor omului*. Chișinău: Lexon-Prim, 2023. ș.a.